

§ 113 Diatonická modulace

Probíhá jen *diatonickými postupy všech hlasů* zúčastněných na akordických spojích (tj. kteroukoli dvojici bezprostředně za sebou následujících akordů lze vyložit v rámci určité tóniny).

Poznámka:

Diatonická modulace je svou přehledností a názorností nejhodnějším vstupem do praktického procvičování problematiky. Mnohé postupy, které při ní procvičíme, mají však obecnější platnost a využijeme je i později, při procvičování dalších druhů modulace.

§ 114 Pracovní postup při analýze

- Analyzujeme první část, tj. určíme výchozí tóninu a harmonické funkce, až po akord, který již nelze v rámci výchozí tóniny vyložit.
- Přehlédneme další harmonický průběh a hledáme tóninu, která je jím vyjádřena a utvrzena (tj. cílovou tóninu daného úseku).
- Po zjištění cílové tóniny určíme funkce v jejím rámci a zpětně („račím postupem“, pozpátku) doplníme funkční výklad i těch akordů, jež jsme vyložili již v rámci tóniny výchozí a které lze vyložit zároveň i v rámci tóniny cílové. Tím vymezíme jeden nebo více společných akordů.
- Tímto postupem tedy při analýze zjistíme:
 - výchozí tóninu a funkční průběh v jejím rámci,
 - společný(é) akord(y), tj. modulační okamžik (modulační pásmo),
 - cílovou tóninu a funkční průběh v jejím rámci, tj. způsob jejího utvrzení.

A. DVORŽÁK: NAPADLY PÍSNĚ

Handwritten musical score for "A. DVORŽÁK: NAPADLY PÍSNĚ". The score is in G major (one sharp) and 2/4 time. It shows a sequence of chords: G major (T), V16, II7, T6, a modulation to E minor (2 moll.) with chords II6, V11 5/5, and II 5, D7, and T.

- Cvičení:
Analyzujte:

L. V. BEETHOVEN: SONATA OP 2, č. 2

§ 115 Pracovní postup při kompozici modulující harmonické věty

- Na základě zadání výchozí a cílové tóniny vyhledáme společný akord,
- zkomponujeme část v tónině výchozí (kadenci nebo rozvinutější harmonickou větu) s vyústěním do společného akordu,
- na společný akord navážeme akordickým sledem v tónině cílové s využitím postupů přispívajících k jejímu utvrzení (kadence, kadenční průtažný kvartsextakord – viz příklad v § 111).

V případě *harmonizace modulující melodie* postupujeme stejně, s tím, že je třeba nejdříve

- analyzovat melodii a zjistit její výchozí a cílovou tóninu,
- po nalezení společného akordu stanovit v průběhu melodie místo, kam jej bude nejvýhodnější umístit.

DOBROU NOC

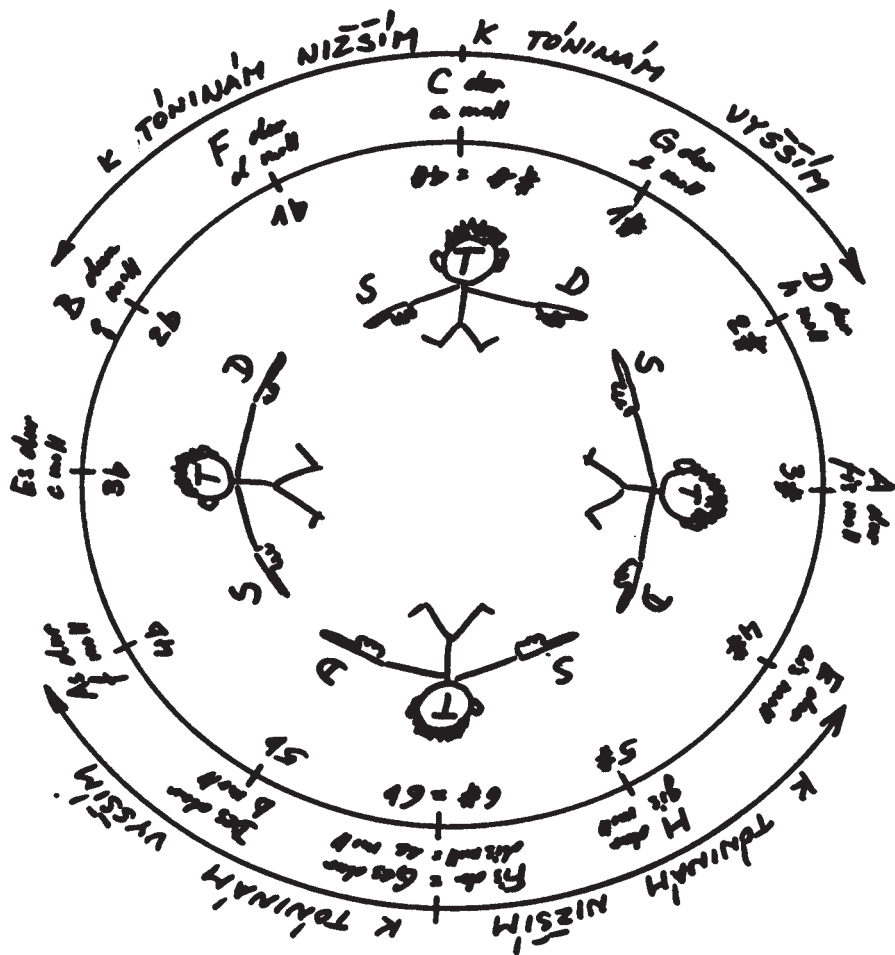
C dur: T D T T
a moll: S D T S T D T

Poznámka:

V uvedeném příkladě je naznačené umístění společného akordu jedinou možností: předcházející tón g ještě nelze vyložit v rámci cílové *a moll* a následující *e* již nelze vyložit v rámci výchozí *C dur* (pokud jej chceme harmonizovat dominantou cílové tóniny).

§ 116 Postup hledání společného akordu

- Pro snadnější orientaci stanovme, že
 - pohybem po kvintovém kruhu ve směru hodinových ručiček (tj. směrem od C dur k tóninám s \sharp) postupujeme od tzv. tónin nižších k tzv. tóninám vyšším,
 - pohybem po kvintovém kruhu proti směru hodinových ručiček (tj. směrem od C dur k tóninám s \flat) postupujeme od tzv. tónin vyšších k tzv. tóninám nižším.

– Obecně platí, že hledaný společný akord mezi dvěma *tóninami stejného tónorodu* je buď

- *dominanta* (zejména durová) *tóniny nižší* („míří“ směrem k vyšším), popř. její zástupce, nebo
- *subdominanta* (zejména mollová) *tóniny vyšší* („míří“ směrem k nižším), popř. její zástupce.

Příklady:

$$\begin{array}{r}
 C \text{ dur: } T \quad S \quad \boxed{D} \\
 D \text{ dur: } \quad S \quad \boxed{D} \quad T
 \end{array}
 \qquad
 \begin{array}{r}
 C \text{ dur: } T \quad D \quad T \quad \boxed{-S} \\
 Es \text{ dur: } \quad \quad \quad \boxed{II} \quad D \quad T
 \end{array}$$

Při postupu z *dur do moll* nebo *naopak* lze využít zprostředkování

- *tóniny paralelní* – s výhodou lze užít *přirozené dur* a *moll*, jejichž *akordy všech stupňů jsou shodné, tedy vhodné k přehodnocení*,
- *tóniny stejnojmenné* – s výhodou lze užít *harmonické dur* a *moll* (popř. i melodické *dur* a *moll*), které mají obě *netónické funkce* (i některé zástupce) *shodné, a tedy vhodné k přehodnocení*.

Příklady:

$$\begin{array}{r}
 C \text{ dur: } T \quad \boxed{III \quad S \quad VI \quad II} \\
 a \text{ moll: } \quad \boxed{-D \quad VI \quad T \quad S} \quad D \quad T
 \end{array}
 \qquad
 \begin{array}{r}
 C \text{ dur: } T \quad \boxed{-S \quad D} \\
 c \text{ moll: } \quad \boxed{S \quad D} \quad T
 \end{array}$$

Poznámky:

Popsanými postupy lze spolehlivě nalézt společný akord tónin vzdálených až o 5 předznamenání.

Větší vzdálenost je možno překlenout pomocí *zprostředkující tóniny* (např. vzdálenost 6 předznamenání mezi tóninami *C dur* → *Fis dur* lze rozdělit na 3 + 3: *C dur* → *A dur* → *Fis dur*).

Jednu nebo více zprostředkujících tónin v průběhu harmonické věty lze však použít nikoli jen z důvodu nezbytnosti, nýbrž též v souvislosti s kompozičním záměrem obohacení tonálního plánu, bez ohledu na snadnou nebo nesnadnou dosažitelnost cílové tóniny (je možná i vzdálenější zprostředkující tónina, od níž se pak harmonická věta přibližuje zpět k cílové (např. *C dur* → *H dur* → *D dur*).

Nezapomínejme na možnost postupu i po spodní části kvintového kruhu (např. mezi *As dur* a *E dur* je zdánlivě rozdíl 8 předznamenání; pohled na kvintový kruh nás přesvědčí, že existuje kratší cesta. Nutná enharmonická záměna, jíž se při tomto postupu nevyhneme, *nemění nic na tom, že jde o modulaci diatonickou*. Tato enharmonická záměna neznamená nic více než skutečnost všeobecné dohody, že z určitých technických důvodů zapisujeme tóninu o 4 předznamenání (tedy o velkou tercii) vyšší než *E dur* jako *As dur*, a nikoli jako *Gis dur**.

Zanedlouho, po výkladu *neapolského sextakordu* (viz § 128), se zvýší dosah našich přímých diatonicky modulačních prostředků na vzdálenost 6 předznamenání, tj. – při možnosti postupu po obvodu kvintového kruhu oběma směry – na všechny tóniny.

► Cvičení:

1. Najděte společný akord mezi tóninami *C dur – D dur*, *F dur – A dur*, *Es dur – D dur*, *Es dur – c moll*, *As dur – g moll*, *f moll – a moll* ...
2. Modulujte z ... do ... (viz tóniny z cvičení 1 a další).
3. Harmonizujte:

4. Harmonizujte:

* Starší učebnice harmonie tento postup neuvažují; zadávající např. diatonickou modulaci z *Des dur* do *H dur*, nutí autoři žáka, aby překonával vzdálenost 10 předznamenání s pomocí nejméně jedné zprostředkující tóniny, ač by ve skutečnosti stačilo postoupit o malý krůček a cíle by bylo dosaženo. To samozřejmě nic nemění na možnosti použít zprostředkující tóniny, je-li to záměrem, a to bez ohledu na vzdálenost výchozí a cílové tóniny.

§ 117 Osvědčené postupy rychlé diatonické modulace

Když jsme získali určitou zkušenost s „regulérním“ řešením diatonické modulace, zapamatujme si pro praktické použití možnost následujících „zrychlených“ postupů:

do vyšších tónin nás okamžitě přenášejí akordické spoje podle vzoru

- mollová T → durová D,
- durová nebo mollová S → durová D;

do nižších tónin nás okamžitě přenášejí spoje podle vzoru

- durová D → mollová T,
- durová D → durový VI v moll;

tj. přehledně:

Vzor spoje	Příklad spoje kvintakordů
do vyšších tónin	
-T → +D	<i>a moll</i> → <i>E dur</i>
±S → +D	<i>D dur</i> → <i>E dur</i>
	<i>d moll</i> → <i>E dur</i>
do nižších tónin	
+D → -T	<i>E dur</i> → <i>a moll</i>
+D → +VI (o ½ tónu = klamný závěr v moll)	<i>E dur</i> → <i>F dur</i>

Co to pro nás znamená? Že můžeme

- *kterýkoli mollový trojzvuk* v tónině využít k rychlé diatonické modulaci *do vyšších tónin* podle uvedených vzorů akordických spojů,
- *kterýkoli durový trojzvuk* v tónině využít k rychlé diatonické modulaci *do nižších tónin* podle uvedených vzorů.

